

Kurum	: Işık Üniversitesi
Başlık	: Işık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Panel Serisi / Türkiye'de Yoksulluk ve Eşitsizlik
Konuşmacılar	: Prof. Dr. Rabia Karakaya POLAT, Prof.Dr. Ebru VOYVODA, Seren Selvin KORKMAZ, Hacer FOGGO
Video Adresi	: https://youtu.be/QVr5VIEe6cs
Yayın Tarihi	: 27.01.2022

Rabia Karakaya Polat: Merhabalar, iyi akşamlar herkese, Birazcık daha bekliyorum başlamak için katılanlar var sanırım. Evet, herkese iyi akşamlar, Işık Üniversitesinin kuruluşunun 25. yılı kutlamaları çerçevesinde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından düzenlenen Türkiye ve Dünya Gündemi panel serisine hoş geldiniz, Bu panel serisinde bizim amacımız Türkiye ve Dünya Gündemindeki önemli bir konuyu uzmanlarıyla ele almak. Bu arada benim adım Rabia Karakaya Polat, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesiyim aynı zamanda Lisansüstü Eğitim Enstitüsü müdürüyüm. Bu panel serisinin de moderatörlüğünü yapıyorum. Şimdiye kadar her ay Türkiye ve dünya gündemindeki önemli bir konuyu ele almaya çalıştık. Örneğin göç, iklim krizi, popülizm ve kutuplaşma gibi konuları tartıştık. Bugünde aslında hem sokakta sıradan insanların gündemini oluşturan hem de siyaset gündeminde önemli bir yer tutan bir konumuz var: Yoksulluk ve Eşitsizlik. Biz tabii daha çok Türkiye bağlamında konuşacağız ama bu konu tüm dünyada önem kazanmış durumda. Tüm dünyada neoliberal politikaların yaygınlaşması, sosyal devlet anlayışından uzaklaşmak, sosyal politikaların yerini piyasa çözümlerinin alması söz konusu. Böyle bir trend var ve bunun üzerine bir de pandemi geldi. Ve toplumun farklı kesimleri üzerindeki etkisi de pandeminin hiç de eşit olmadı. Birçok çalışma gösteriyor ki aslında pandemi var olan eşitsizlikleri daha da pekiştirdi. Dolayısıyla hem bu gelir eşitsizlikleri hem toplumsal cinsiyet boyutu, küresel eşitsizlikler pandemi bunların hepsini aslında derinleştirdi diyebiliriz. Bugünkü konumuz çok boyutlu. Eşitsizliğin çok boyutu var. Biz de böyle kısa bir panelde hepsini ele alamayacağız tabii ki ama çok değerli konuşmacılarımız var. Farklı disiplinlerden geliyorlar dolayısıyla hem literatüre hem de sahadan gelen verilere dayanan değerlendirmeler yapmamız mümkün olacak. Ben hemen konuşmacıları takdim edeyim. Aslında bunun için özel bir çaba sarf etmedik ama fark ettiğiniz gibi tamamen kadınlardan oluşan bir panel oluştu. O da çok sevindirici çünkü Türkiye'de çok da gördüğümüz bir şey değil. Hemen vakit kaybetmeden konuşmacıları takdim edeyim. İlk konuşmacımız; Orta Doğu Teknik Üniversitesinden Profesör Doktor Ebru Voyvoda. Ebru Hoca iktisat profesörü, lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini Bilkent Üniversitesinden aldı. Ekonomik büyüme, makroekonomik modellerde kantitatif yöntemler gibi alanlarda çalışıyor. Benim dikkatimi ise Sencer Ayata Hoca'nın editörlüğünü yaptığı bir kitaptaki yazdığı bir kitap bölümü nedeniyle çekti aslında. Bugünde muhtemelen o bağlamda en çok konuşacak özellikle ücretli emeğin durumu ve işgücü piyasasındaki sorunlardan, eşitsizliklerden bahsedecek. İkinci konuşmacımız; Seren Selvin Korkmaz. Seren Hanım, lisans ve yüksek lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden aldı. Benim de mezun olduğum bölüm. Doktora çalışmalarını Stockholm Üniversitesinde yapıyor ve aynı zamanda orada ders veriyor. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsünün kurucularından ve 2018 yılından beri de oranın koordinatörlüğünü yapıyor. Çalışma alanları arasında popülizm, sosyal dışlanmanın ekonomi

politigi, siyasal partiler, seçmen algısı gibi konular var. İstanPolun yakın zamanda gençlerle ilgili çalışmaları, raporları oldu. Seren Hanım da tahmin ediyorum ki bunlardan da bahsedecek bize. Üçüncü konuşmacımız; Hacer Foggo. Hacer Hanım bir gazeteci, insan hakları savunucusu, aktivist. Aslında bu panel serisinde ilk kez akademisyen olmayan birini davet ettik. Çok da iyi oldu çünkü biz akademisyenler bazen sahadan uzak olabiliyoruz, teoriler içinde kaybolabiliyoruz. Hacer Hanım, özellikle derin yoksulluk ağının kurucusu olarak doğrudan sahadan edindiği bilgileri bize aktarabilir. Özellikle pandemi döneminde artan yoksulluğu yakından gözlemleyen birisi kendisi. Şimdi panelin devamı şöyle olacak konuşmacılarımızın katkılarını iki tur şeklinde alacağız aşağı yukarı onar dakika. İlk turda daha çok durum tespiti, elimizdeki veriler, konuşmacılarımız kendi gözlemlerini, değerlendirmelerini paylaşacaklar. İkinci turda ise daha çok geleceğe yönelik çözüm önerileri, politika önerileri üzerinde durmaya çalışacağız. Sorularınızı sohbet kutusundan iletmenizi rica ediyoruz. Mikrofonlar kapalı bu şekilde akış daha iyi oluyor. Konuşmacılarımız sohbet kutusuna iletilen soruları zaten görüyorlar. Ben de moderatör olarak bir gözüm orada olacak onları iletebileceğim. Bir kısmını belki 2. turda cevaplarlar veya sonrasına kalabilir. Evet, panel yapısı böyle. Ben dilerseniz Ebru Hoca'mla başlayayım. Öncelikle hoş geldiniz, bütün konuşmacılarımız hoş geldi, Ebru Hocam, siz bize Türkiye'de yoksulluk ve eşitsizlik konusunda bir iktisatçı olarak nasıl bir makro çerçeve çizersiniz özellikle emek piyasası açısından nasıl bir yerde duruyoruz? dilerseniz böyle başlayalım.

Ebru Voyvoda: Çok teşekkür ederim. Ben de davet için çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarını ve katkılarını yakından takip ettiğim iki araştırmacıyla aynı panelde olmak benim için ayrıca çok memnuniyet verici. Benim konuşmam ve sunumum Rabia Hoca'nın giriş konuşmasında bahsettiği gibi 2019 yılı ortalarında Sencer Ayata Hoca tarafından derlenen ve "Türkiye'de Yoksulluk ve Eşitsizlik" başlığını taşıyan kitaba olan katkım çerçevesinde olacak. Bu açıdan bakıldığında bir makroekonomi ve büyüme süreçleri yapısal dönüşümle ilgilenen bir araştırmacı olarak da aslında hem küresel eşitlikler, eşitsizliğin en genel haliyle ülkeler arası eşitsizlikler. Buradan yola çıkarak küresel ekonomiyle eklemlenme şeklinin ülke içindeki eşitsizlikleri nasıl beslediği üzerine biraz da Türkiye üzerinden ama genel bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Benim bu kitaba olan katkım da yorumlarıyla yol gösterici olan Fikret Şenses Hoca da izleyiciler arasında ona da ayrıca bir kez daha teşekkür etmek isterim. Şimdi çok genel olarak konuşmamın başlığını "Türkiye Ekonomisi İçin Büyüme ve Bölüşüm Göstergeleri" olarak koydum. Zira aslında bahsetmek istediğim konu büyüme süreçleri ve büyüme süreçlerinin ortaya çıkardığı birincil bölüşüm göstergelerinden bahsetmek. Birincil bölüşüm derken piyasadaki üretim süreçlerinin, üretim ilişkilerinin belirlediği emek ve sermaye arasındaki bölüşüm ya da paylaşımından bahsediyorum. Ve buradaki en önemli göstergelerden bir tanesi de ücret dolayısıyla ücretli istihdam, ücretli emeğin Türkiye'deki durumu üzerinde son dönem durumu üzerinde bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Şimdi elbette bütün bu gelir, yoksulluk, eşitsizliklerin yarattığı ortaya çıkışında büyüme, sürdürülebilir büyüme ve uzun dönemli büyüme, büyümenin nasıl şekillendiğinin ciddi önemi var. Çok geniş perspektifli ama uzun dönemli baktığımızda aslında Türkiye ekonomisi işte yıllık ortalama %4.5-5'lik ortalama uzun dönemli büyüme oranlarını yakalayabilmiş görünüyor. Burada kabaca bir değerlendirme yaparsak. Bununla birlikte bununla birlikte bu son dönem yani 2009 Küresel Kriz sonrasındaki büyüme ortalaması %3.7 gibi aslında genel uzun dönemli ortalamasının altında kalıyor. Ve aslında öyle bir dönemki 2009 sonrasında önceki döneme ait büyük birikmiş kırılmalıkların, eşitsizliklerin de ortaya böyle çok net ve derin bir şekilde çıktığı bir dönemi kapsıyor ve dönemi işaret ediyor. Şimdi elbette eşitsizlik dediğimizde küresel ekonominin nasıl şekillendiği, küresel ekonomiyle nasıl eklemlendiğimiz, orada küresel iş bölümünde nasıl bir noktada durduğunuz muhakkak ki ülke içi eşitsizlikleri de aynı oranda ya da büyük oranda şekillendiriyor. Bunun için ben biraz karşılaştırmalı olarak kişi başı reel gelir açısından ABD kişi başı reel geliri en zengin ülke olarak ABD kişi başı reel

geliriyle karşılaştırmalı birkaç ekonominin uzun döneminin seyrine baktım. İşte burada Brezilya, Çin, Güney Kore, Malezya gibi ülkeler var Türkiye yeşil olarak seyreden ülke. 1970’de (özür dilerim) Amerikan kişi başı gelirini (10.47) olarak kabul edersek zaman içerisinde bu ülkelerin kişi başı geliri nereye gelmiş cevabı diye düşünebiliriz bu resmi. Dolayısıyla iktisat literatürü açısından gelişmiş ülkelere yakınsayan dolayısıyla göreceli durumunu iyileştirmiş ekonomi olarak burada iki ekonomi göze çarpıyor. Bir tanesi hepimizin bildiği Güney Kore uzun dönemli büyüme süreçlerinin yapısal dönüşümü son derece net bir şekilde kontrol eden bir ekonomi olarak. Diğeri de aslında özellikle 90’lar sonrası bu aşağıda kırmızı çizgi ile izlediğimiz Çin. Onun haricinde Türkiye’ye bakarsak bütün bu uzun dönemli büyüme, uzun dönemli yapısal dönüşüm, ihracata dayalı büyüme, krizler vesaireyle şekillenmiş bu uzun dönemli süreç aslında bizi başlangıçta neredeyse reel gelir olarak aşağı yukarı aynı seviyede tutmaya yetiyor. Dolayısıyla Türkiye ancak göreceli konumunu, pozisyonunu koruyabilen bir ülke olarak karşımıza çıkıyor fert başı gelir açısından. Ama dünya ekonomilerinin genel perspektifinden bakarsak da bu Kore gibi, Çin gibi yakınsama gösteremeyen ekonomilerin giderek artıyor olması ve bu makasın gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki makasın giderek açılıyor olması da aslında hem küresel eşitsizlik ama aynı zamanda ülke içi eşitsizlik yansımaları açısından oldukça kapsamlı ve oldukça önemli şeyler söylüyor diye düşünüyorum.

Şimdi 2008 hakikatten Rabia Hoca’nın başta vurguladığı 2008-2009 küresel krizinin ardından dünya ekonomisi bir yeni normal haliyle tanımlanıyor. Deniyor ki artık dünya ekonomileri kriz öncesi döneme göre yüksek büyüme oranları, yüksek üretkenlik artışları, işte istihdam yaratan yapılar olarak karşımıza çıkmayacak. Bundan sonraki yeni normal durum bir sürekli durgunluk hali ile tanımlanacak ki aslında pandemi ve sonrası için ön görülenlerde bu sürekli durgunluk halini pekiştiriyor. Dolayısıyla gerçekten bu on küsur yıldır aslında düşük büyüme, üretkenlik artışlarında zayıflama, son derece düşük yerel yatırım oranları, süreklilik gösteren yüksek işsizlik oranları, durgunlaşan reel ücretler özellikle gelişmiş ülkelerde azalan ücret payları gelişmekte olan ülkelerde de durgunlaşmış ücret paylarıyla bir yeni normal sürekli durgunluk haliyle tanımlanıyorlar. Şimdi bu tanımın ardında ve bu hale gelmesinde kuşkusuz krizin ama kriz sonrasındaki politikaların önemi var. Bu politikalar aynı zamanda ülkelerin içerisindeki birincil bölüşümü de gelir bölüşümünü de ve ortaya çıkan birikim ve paylaşım sürecindeki eşitsizlikleri de önemli derece de besleyen politikalar. Neden bahsediyorum aslında? Özellikle 2008-2009 küresel kriz sonrasında ve özellikle Amerikan Merkez Bankası FED tarafından başlayan ama hızla diğer merkez ülke bankaları tarafından yürürlüğe konan ve küresel ekonomiyi çok büyük hacimli likiditeye boğan tabir yerindeyse para politikalarından bahsediyorum. Buradaki miktar genişlemesi dolayısıyla küresel ekonomiye ve küresel coğrafyalara gerek gelişmiş gerek az gelişmiş coğrafyalara yüklü miktarda likidite ve sermaye akımına yol açan bu parasal genişlemenin teorik beklentisi elbette bunun yerel yatırımlara, işte istihdama, büyümeye dönüşmesiydi. Ancak bu beklenti gerçekleşmedi. Aksine aslında bu devasa finansallaşma bir finans sektörünün ve finansal varlıkların genişlemesine, varlık fiyatlarının artışına yol açtı. Diğer taraftan müthiş bir borçlanma dinamiğine yol açtı. Bu Türkiye’de hane halkları ve şirket borçlanmaları olarak kendini gösterdi. Dolayısıyla iç talebe dayalı büyüme süreçlerinin ancak borçlanma ile sürdürülebildiği dinamiklere yol açtı. Bunun ötesinde elbette finansal varlıklar ve finansal sektöre erişimi olan toplumsal kesimlerle bu finansal varlıklara, finansal sektörlere, kredilere erişimi olmayan toplumsal kesimler arasında da son derece ciddi ve derin eşitsizliklere yol açtı. Örneğin çok kabaca burada UNCTAD’ın Ticaret ve Kalkınma Raporundan aldığım 2 grafik gösterirsem. Özellikle 2008-2009 sonrası farklı ülkelerdeki borsa endeks değerlerinin, bu büyüme çevrimlerini nasıl şekillendirdiği ve aslında bu son son çevrimin diğer çevrimlere nazaran ne kadar büyük hacimli olduklarını gerek gelişmiş ülke piyasalarından gerekse az gelişmiş ülke piyasalarından gözlemlemek mümkün. Dolayısıyla bu kriz sonrası küresel ekonomiye deyim yerindeyse pompalanan çok geniş hacimli sermaye akımları ve likidite aslında farklı coğrafyalarda

ciddi sermaye akımlarına, bunların kredi ve borçlanma yoluyla tekil ekonomilere yansımalarına ve beklenenin aksine bir yandan finansal varlıklar fiyatlarını arttırırken bir yandan da özellikle hane halkları ve şirketler düzeyinde devasa borçlanma dinamiklerine yol açtı ki Türkiye’de gerek şirketler kesiminin gerek hane halklarının borçlanma göstergeleri bize Türkiye’nin de aslında bu sürece ne kadar edilgen bir biçimde eklemlendiğini gösteriyor. Şimdi bölüşüm yansımalarına bakarsak bu sürecin bir gösterge olarak yine aynı rapordan birikimli borsa endeks değerleri ve ücret artış oranlarına bakalım. Burada birikimli borsa endeks değerlerinin farklı ülkelerde ve buna karşılık ücret artış oranlarının arasındaki farka bakarsak hakikatten finansallaşma sürecine dahil olabilen finansal varlıklara erişimi olan ve bu varlık fiyatlarındaki artıştan yararlanan kesimler ile bu süreçlere dahil olamayan, emeğiyle geçinen kesimler arasında bir bölüşüm göstergesi, bir eşitsizlik göstergesi olarak bu grafik ya da bu karşılaştırma önemli diye düşünüyorum. Bütün bu sürecin Türkiye’ye yansımaları elbette Türkiye’nin bu küresel ekonomiyle nasıl eklemlendiği, bu genişleme süreçlerinden parasal genişleme süreçlerinden ve bunun yarattığı sermaye akımlarını içerideki ekonomide nasıl şekillendirdiği ya da şekillendiremediği örneğin Türkiye için finansal piyasalara, gayrimenkul piyasalarına işte inşaata dayalı büyüme eleştire geldiğimiz inşaat piyasalarına kredi ve borçlanma olarak döndürülen büyüme süreçlerinin nasıl büyük kırılmalıklar biriktirdiğinden bahsedebiliriz. Burada ben bir birincil bölüşüm göstergesi olarak ücretlere bakmaya çalışacağım ve ücret payına bakmaya çalışacağım. Ama elbette bu paylar büyüme dinamiklerinin nasıl şekillendirdiğiyle oldukça ilişkili. Bu dış tasarruflar ve dış sermaye akımları yoluyla büyüme sürecinin ya da büyüme dinamiğinin kronikleşmiş hali Türkiye ekonomisi elbette. Ve burada büyüme oranlarıyla dış tasarruf girişleri arasındaki yakın ilişki aslında büyüme süreçlerinin dışarıdan sermaye akımı ve dış finansal akımlarına ne kadar bağımlı bir şekilde geliştiğinin bir göstergesi. Dışarıdan gelen bu finansman elbette finansal sektöre bankacılıkla bankacılık sektörü yoluyla kredi ve borçlanma dinamiklerini besler. Ve bugün karşılaştığımız giderek derinleşen ve büyüyen kırılmalıklar ve eşitsizlikleri de besler hale geldi. Bir başka gösterge; görece büyüme dinamiklerinin sürdürülmesinde görece istihdam dinamiklerinin sürdürülebilir hale gelmesinde, görece yüksek ücretler dolayısıyla aslında eşitsizlikleri de beslemez ve ona karşı çalışabilir hale getirilen sanayinin uzun yıllarca arttırılmış hasıladaki payının ya da uzun yıllarca artan dinamiğinin 2000’li yıllarda son derece ciddi ve hızlı bir şekilde azaldığını bunu hem hasıla payı olarak görmek mümkün hem de aslında istihdam payı olarak görmek mümkün. Bu 2005 yılından itibaren çizilen grafik aslında sanayinin istihdamdaki payının hızla eriyor olmasının belki de hem üretkenlik, hem büyüme hem sürdürülebilir büyüme hem de bölüşüm göstergeleri açısından kritik bir sektörün kaybediliyor olmasının hem erken sanayisizleşme ve bu konudaki bunun etkileri hem de istihdamsız büyüme ve bunun etkileriyle oldukça ilişkili. Bunu akılda tutmak da ya da hatırlamak da fayda var. Şimdi bütün bu süreçlerin bölüşüm yansımalarının ilk göstergelerinden bir tanesi elbette emek payı. Burada iki farklı tanımı gösteriyorum. Hem OECD tanımı hem de aslında İLO’nun kendi hesabına çalışanların tüm gelirlerinin sermaye geliri olarak düşünülemediği özellikle küçük işletmeler, küçük ölçekli üretim merkezi sahiplerinin aslında gelirlerinin önemli bir gelirinin emek geliri olduğu varsayımı altında genişletilmiş tanıma da bakıyorum. Özellikle genişletilmiş tanıma bakarsak bizim son dönem yani 2001 sonrası ya da 2002 sonrası büyüme süreçlerinin son derece dinamik, işte büyüme rekorlarının kırıldığı 2002-2008 dönemi arasında bu geniş tanımlı emek payının diğerinin de aslında kabaca azalma trendinde olduğu ama özellikle geniş tanımlı emek payındaki bu devasa düşüşün bir işçileşme yani kendi hesabına çalışmalardaki azalma süreçleriyle ilgisi var. Bir de elbette istihdamsız büyüme süreçleriyle doğrudan ilgisi var. Bu süreçten sonra ne görüyoruz. Özellikle 2009 krizi sonrası dönemde bu payın ücret payının sabit kaldığını görüyoruz ki, şunu hatırlamak da fayda var 2009 sonrası dönem özellikle teşvik paketleri, istihdam paketleri yoluyla özellikle ücretli ve yevmiyeli istihdamın ciddi derecede artış gösterdiği ve payının ciddi derecede arttığı bir dönem. Dolayısıyla ücretlilerin istihdamı, ücretlilerin sayısı bu kadar artarken eğer emek payında bir ciddi

artış gözlemlenmiyorsa buna elbette ücret dinamiklerinde ve ortalama ücretin altında çalışan büyük kesimlerde aramak gerek diye düşünüyorum. Bunun göstergelerini birazdan bir parça bir-iki göstergeyle ya da grafikte desteklemeye çalışacağım. İlk döneme bakalım; yüksek büyüme oranlarını yakalandığı, işte büyüme de rekor kırılan 2002-2007 döneminde aslında gördüğümüz şey ücret emek verimliliği ve üretkenlik dinamikleri karşısında ücretlerin bir artış gösterememesi. Dolayısıyla aslında bölüşüm göstergeleri açısından ücretler aleyhine bir dinamğin son derece net bir şekilde çalışıyor olması. Bunu elbette bu yüksek emek üretkenliği artış oranlarında görebiliyoruz. 2001 krizi ve 2009 negatif büyümesi arasındaki bu yüksek büyüme dönemine bakarsak bu dönem emek üretkenliği artışını son derece yüksek olduğu, bu üretkenlik artışlarının yüksek büyüme dinamiklerini tetiklediği, bunun yanında istihdamın artmadığı, ücret paylarının ya da emeğin katma değerinin gerilediği ya da cılızlaştığı bir dönem olarak karşımıza çıkıyor. Küresel kriz sonrası dönem ise Türkiye ekonomisi açısından bu biriktirile gelen kırılganlıkların artık sürdürülemez hale geldiği ve bir durgunluk dönemine girdiğimizin göstergeleri arasında bu emek üretkenliği. Çünkü emek üretkenliğinde önceki döneme kıyasla bir türlü gerçekleştirilemeyen bir tıkanma sürecini görmek mümkün. Şimdi bu iki dönem ücret artışları açısından da bize önemli ipuçları sunuyor. İlk dönemi göstermişim ücret artışlarının üretkenlik artışları karşısında ne kadar kırılğan kaldığını. Bu dönem ise istihdam (pardon) emek üretkenliği karşısında ücret artışlarının görece iyi olduğu, kriz sonrası politika paketlerinin de etkisiyle ancak buna rağmen emeğin payının artmadığı bir dönem. Şimdi burada şuna dikkat çekmek önemli! İmalat sanayi görece ücretlerin yüksek olduğu bir sektör dolayısıyla ülkenin toplam görünümü açısından belirleyici olmakla birlikte ortalama gösteren bir sektör değil. Dolayısıyla ücret artışlarına rağmen görünen o ki imalat sanayindeki ücret artışlarına rağmen emek üretkenliğinin üzerinde kalan ücret artışlarına rağmen emeğin payının artmıyor olması aslında büyük toplumsal kesimlerin işgücünün bunun çok daha altında ortalama ücretlerin çok daha altında olduğunun da bir göstergesi. Şimdi bütün bunlar ne pahasına yaratılıyor? Bütün bu büyüme süreci sanayinin kaybı, istihdamın kaybı, gelirlerin kaybı ve nihayetinde emek üretkenliğinin üzerinde kalan özellikle son dönemde reel ücretlerin ne pahasına olduğunun bir göstergesi de aslında ortalama haftalık çalışma saatleri. Burada seçilmiş OECD ülkeleri ve seçilmiş diğer ülkeler söz konusu. Bu grafikte Çin yok, ama 2017 versiyonunda Çin de vardı. Ben onu sıklıkla kullandım daha önce Çin'in de üzerinde örneğin ortalama çalışma saatleri söz konusu. Dolayısıyla aslında Türkiye ekonomisi büyüme süreçleri, yakın dönem büyüme süreçleri açısından büyümenin nasıl şekillendiği ve nasıl bir yapısal nitelik gösterdiği özellikleri açısından gösterme özellikleri açısından ve bu büyüme süreçlerinin bölüşüm göstergelerine yansımaları açısından birikmiş kırılganlıkların ortaya çıktığı ve sorunların giderek derinleştiği üstelik makro ekonomik stabilite sorunlarıyla birlikte katlandığı bir görünüm sergiliyor. Sanırım burada durup diğer konuşmacıların vaktinden çalmasam iyi olacak. Teşekkür ederim.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkür ederiz Ebru Hocam çok güzel bir giriş oldu bizim için bu makro verilerle. Benim dikkatimi istihdamsız büyüme, işçileşme kavramları çekti. Yani bu ekonomik büyümeyle ilgili neredeyse ekonomik büyüme fetişizmi var dünyada. Oysa ekonomik büyüme yani tek başına çok anlamlı değil. Sizin verilerinizde de gösterdiğiniz gibi. Büyümenin olduğu dönemlerde bile ücretlerde bir artış görememişiz. Bunlar hayatımızda hissettiğimiz şeyler, konuştuğumuz şeyler ama gerçekten verileri bu kadar açıkça görmekte çok ilginç oldu. Çok teşekkür ederiz. Şimdi 2. konuşmacımız Seren Hanım İstanPol (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsünün) yoksulluk, eşitsizlikle ilgili çalışmaları var. Yakın zamanda sanırım gençlerle ilgili bir rapor yayınlanmıştı genç işsizliği, güvencesizliği tam da Ebru Hoca'nın bıraktığı yerden bence güzel bir devam olabilir bu. Sizi dinleyelim,

Seren Selvin Korkmaz: Merhabalar Herkese, Ben de çok memnun oldum bu panele katıldığımıza hem Ebru Hoca'nın hem Hacer Hanım'ın değerli görüşleriyle birlikte ben de fikrimi sunmaya

çalışacağım. Şimdi aslında Ebru Hoca bize çok makro tabloyu ve eşitsizliklerin aslında ekonomiye etkisini rakamlarla ifade etti. Biz de çalışmalarımızda rakamların ardındaki hislere odaklanıyoruz. Yani bu eşitsizlikler bireyler tarafından nasıl hissediliyor? İstanPol’de yaptığımız son araştırmalarda gençlerin güvencesizliği ve daha sonra yaşlıların güvencesizliği meselesine dair iki rapor yazdık Alphan Telek meslektaşlarım ve Cem Özgüzel’le birlikte aslında bu ikisi birbiriyle bağlı. Yani toplumdaki eşitsizlik hissini güvencesizliğe ve insanların hayatlarına nasıl yansıdığını anlatmaya çalıştık. Bunları yaparken tabii ki bir derdimiz var. Bu süreçlerin toplumda daha çok duyulması, politika önerilerinin siyaset, politika yapıcılar tarafından dikkate alınması yani bir etki yaratmak. Aslında gençlerin güvencesizliği raporumuzun üzerinden biraz geçti. Fakat rapor o kadar güncel ki ben de daha dün yayınlanmış gibi hissediyorum. Biz bu çalışmayı yaptığımızda aslında alanda yapılan ilk çalışmalardan biriydi gençlerin güvencesizliği meselesi. Daha sonra raporun bulguları olan konular çok daha geniş araştırmalar tarafından desteklendi. Biz odak grup çalışmaları yapmıştık, ama hem ankete, veriye dayalı çalışmalar hem de gençlerin aslında deneyimlerini yansıtan çok fazla televizyon programları ya da farklı mecralarda kurdukları odak grupları oldu. Bunların hepsini aslında bu raporun bulgularında teyit etmiş olduk. Şimdi gençler dediğimiz de gençler tabii ki homojen bir grup değil Türkiye’de özellikle bölgesel anlamda çok ciddi farklılıklar var, kimliksel bağlamda farklılıklar var. Dolayısıyla gençleri bir sepete atmak ve değerlendirmek aslında doğru değil. Fakat gençler bir şeyde ortaklaşıyorlar. Biz bunu deneyimledik. Gençler belirsizlik, geleceksizlik, güvencesizlik hislerinde ortaklaşıyorlar yani bu bulgularda ortaklaşıyorlar. Ve buna olarak da ortak hisleri var: endişe, kaygı, stres. Biz biraz bunların ardındaki sebepleri anlamaya çalıştık. Biraz daha derinlemesine bunları incelemeye çalıştık. Şimdi hem OECD verilerine baktığımızda Türkiye Genç İşsizliğinde aslında önde gelen ülkelerden biri OECD ortalamasının üstünde ve 2020 verilerine göre dördüncü. Türkiye’de de geniş tanımlı işsizliğe baktığımızda her on gençten aslında neredeyse dördü DİSK verilerine göre işsiz. Dolayısıyla bu aslında çok ciddi bir rakam aynı zamanda da dar tanımlı işsizliğin almadığı ne istihdamda ne aslında eğitimde olan gençler var. Umudunu artık iş aramaktan yitirmiş olan gençler var. Tüm bunlara baktığımızda geniş tanımlı işsizliği ele almak lazım. Peki, bu gençler neden güvencesiz? Biz neden güvencesizlik tabirini kullanıyoruz? İşsizlik rakamlarının ardında işsiz veya yoksul gençler tanımından ziyade güvencesizlikten bahsediyoruz. Çünkü güvencesizlik çok daha geniş kapsamlı bir terim ve uçurumun kenarında olma halini ifade ediyor. Biraz daha akademik kavramların da dışına çıkarak konuşmak istiyorum. Çünkü ben Yale Üniversitesinde bir panele katılmıştım. O panelde güvencesizliğin kitabını yazan işte Guy Standing ünlü ekonomist Guy Standing’te vardı. Bir süre böyle anlattı yani güvencesizlik ve geleceksizlik hislerine dair yaklaşımlarını anlattı ve Hindistan’daki bir saha çalışmasından bahsetti. Bu çalışmada kadınlara temel gelir aslında veriliyor. Pilot bir çalışma yapılıyor. Temel gelirin kadınların nasıl hayatını değiştirdiğini anlatıyordu. Sonra topluluğa döndü tabii hepimiz akademisyeniz o toplulukta. Dedi ki; “Şimdi siz benim anlattıklarımı hiç akademik bulmuyorsunuz ama aslında ben bunların insanların yaşamlarını nasıl değiştirdiğini gördüm.” Birazdan muhtemelen Hacer Hanım da bize bununla ilgili veriler sunacak kendi deneyimlerini anlatacak. O yüzden ben biraz gençlerin hislerini anlatırken akademik kavramların da dışına çıkıyor olabilirim. Şimdi gençler güvencesizliği deneyimliyorlar, uçurumun kenarındalar. Dediğim gibi bu sadece işsizlikle ilgili bir mesele değil. Gençlerin bugün Türkiye’de işleri olabilir yani istihdamda olan gençler de var. Ana mesele şu garanti altında değiller yani belirsizliği hissediyorlar. Yarın işinden kovulabilirler, iş bulamayabilirler veya iş yerinde aslında çok güvenceli şartlarda çalışmıyorlardır. Esas mesele bu bizim dikkat çekmek istediğimiz. Biz gençlere sorduk. İş, çalışma ve yaşamdan beklentilerini sorduk araştırmamızda. Bunun bulgularına dair ben kısaca birkaç veriden bahsedeyim. “Nasıl bir işte çalışmak istersiniz?” diye sorduk öncelikle. Aslında öne sürdükleri talepler Ebru Hoca’nın son bize aktardığı grafikte çok ilgili. Uzun saatler boyunca çalışıyorlar. Dolayısıyla talepleri aslında çok basit: talepleri düzenli çalışma saatleri, düzenli maaş

ve düzenli tatil hakkı. Çünkü birçoğuna tatil hakkı verilmiyor. Yani kanunda ne yazdığından bağımsız olarak gençlerin tatil hakkı elinden alınıyor. Bir başka pratik asgari ücret yasalarca belirlenmiş olmasına rağmen gençler ya haftalıkla çalışıyorlar ya da asgari ücretin bir kısmını tekrar elden patrona veriyorlar. Yani düzenli maaşı asgari ücret bile değil asgari ücret görünse de dolayısıyla düzenli maaş talebi. Çok uzun saatler boyunca çalışıyorlar. İşte en şey çalışma saatleri bakımından zirvedeyiz. Bunu talep ediyorlar. Bir de ne talep ediyorlar tatil hakkı. Şimdi gençler tatil talep edince bu bir lüks olarak görülüyor, ama en basit bir ihtiyaç. Yani 6 gün, 7 gün boyunca çalışan gençler var. Zaten tatil yapabilecek bir maddi imkâna da sahip değiller. Talepleri bunlar. Peki, iş bulabileceklerini düşünüyorlar mı diye soruyoruz. Hani bu belirsizlik hislerini besleyen şeyleri anlatmaya çalışıyorum. Gençler aslında iş bulabileceklerini düşünmüyorlar. Yani üniversiteyi bitirdiklerinde bir akrabası veya bir tanıdığı olmasa iş bulabileceklerini düşünmüyorlar. Kamu sektöründe bu az evvelki talepleri yani düzenli çalışma saatleri, maaş ve tatil hakkı konusunda daha düzenli, daha garantili olduğunu düşünüyorlar gençler. Ama kamu sektöründe de torpilin egemen olduğunu düşünüyorlar. Daha sonra SODER'in yaptığı çalışmada bunun bir bulgusunu gördük. On gençten yedisi torpil olmazsa işe giremeyeceğini düşünüyor. Aslında bir sonraki turda politika önerilerinde de buna dair önemli birkaç şeyden bahsetmek istiyorum. Dolayısıyla bu da gençlerin güvencesizliğini besliyor. Özel sektörde de benzer hisse sahipler. Burada hislerden bahsediyorum. Bu hisler gençlerin algılarını dayanabilir, tecrübelerine de dayanabilir. Özel sektörde akrabaları veya tanıdıkları olmadığı sürece yine iş bulmakta zorlandıklarını ifade ediyorlar. Yine iş yerinde bir akrabası veya tanıdığı varsa daha güvenceli olduğunu çünkü arkasında bir destek olduğunu düşünüyorlar. Neden? Çünkü bağımsız birey olarak var olamıyor. Bir desteğe ihtiyacı var ne yazık ki! Bunda da iş yerindeki hiyerarşik ilişkilerin aslında etkisi var. O yüzden hani sadece işsizlikle açıklamıyoruz bu güvencesizliği. Bir iş sahibi olsa bile aslında iş yerinde güvencesi yok. Hedef performans sisteminin tek taraflı olduğunu söylüyorlar. Patronu biz değerlendiremiyoruz. Dolayısıyla sadece patronlar bizi değerlendiriyor. Bundan dolayı da bir güvencesizlik yaşıyorlar. Özel sektörün kendilerini geliştirmeye çok daha müsait olduğuna inanıyorlar. Kamu sektörünün biraz daha kısıtlı olduğunu imkânlarının kendilerini geliştirmek anlamında düşünüyorlar. Dolayısıyla gençlerin aslında çalışma hayatından beklentileri kamu sektörüne ve özel sektöre dair algıları böyle. Bir başka mesele eğitimle ilgili Türkiye'de gençlerin aslında genç işsizliğiyle ilgili konuşmamız gereken meselelerden biri eğitimin yani eğitimde edindikleri mesleklerin aslında piyasada pek karşılığının olamaması yani istihdam ihtiyaçlarıyla eğitimin birbiriyle uyuşmaması. Bu tabii dünyada da hani neoliberal sistemle birlikte çok sık karşılaştığımız bir durum ama Türkiye'nin özellikle eğitim sistemindeki problemlerden dolayı yani hızla çoğalan üniversiteler mesela görüyoruz. Ama istihdam planlaması çok yapılmadığı için gençler üniversiteden mezun oluyorlar, ama mezun oldukları bölümle ilgili işler bulamıyorlar. Buna da "mesleki kimlik kaybı" diyoruz. Mesleki kimlik kaybını ne yaratıyor? Aslında hayal kırıklığı yaratıyor. Hayal ettiğiniz işi yapamıyorsunuz. Dolayısıyla yaygın olan hislerden biri de bu mesleki kimlik kaybıydı. Gençler aslında mezun olduğunda iş bulamıyor, işsiz kalıyor ya da mesleğiyle ilgili iş bulamıyorlar. Bir de borçlanıyorlar okurken borçlanıyorlar. KYK borçları var. Okulu bitirdikten sonra şu sıralar pek mümkün değil ama işte ev kredisi çeken var, ev kredileri ödenemiyor. Borçlanıyorlar, geçimini sağlayamıyorlar yine başka bir kredi sarmalına giriyorlar. Dolayısıyla aslında yine bir de borçlu bir nesil var ortada. Bu borçları ödemek için aslında temel güvenceniz ne dediğimizde veya başınız sıkıştığınızda nereye başvurursunuz dediğimizde başvurdukları aile oluyor. Şimdi bütün bu hikâyede eğer aileler de fakirleşirse yani yoksulluk arttıkça, eşitsizlik arttıkça aileler de fakirleşirse bu sefer gençler yaşlılarda da durum böyle Türkiye'de ne oluyor? İyice yalnız kalıyorlar, güvencesiz kalıyorlar, çok ciddi bir belirsizlikle karşı karşıya kalıyorlar. Benim Hocam Mine Eder siyaset bilimci, siyasal iktisatçıdır kendisi. Türkiye'nin neoliberalleşme macerasını anlatırken bir kavram kullanıyordu. Belirsizliğin şiddetinden işte kolektif depresyona evriliyor Türkiye diye ben de onu

gençler için kullanıyorum. Hakikatten gençlerin bugünkü hali, hisleri, deneyimleri eşitsizlikten dolayı yaşadıkları şey belirsizliğin şiddetinden kolektif depresyona evrilme hali olarak sıralanabilir. Dolayısıyla tüm bu hikâyeye baktığımızda bize ortak hisler bu tabloyu anlatıyor. Peki, çıkış ne olabilir yani nasıl çıkabilir gençler içinde buldukları tablodan? Hem Ortadoğu ülkelerinde hem Türkiye’de benzer bir hikâye var. Çıkış eğitim olabilir. Yani eğitimle daha iyi bir eğitimle aslında sınıfınızdan, mahallenizden kurtulabilirsiniz. Eğitim sistemindeki çarpıklıklar artık bunu çok mümkün kılmıyor. Bir de eşitsizlikler meselesi yani iyi bir gelirin varsa iyi bir okulda okuyabiliyorsunuz. Ama daha düşük gelirin varsa zaten okuduğunuz okulda artık belki daha düşük standartlarda eğitim veriyor. Yani eğitimde de uçurum arttı. Dolayısıyla eğitimle sınıf atlama hikâyesi artık daha az bir çıkış olarak görülüyor. Daha iyi bir iş bir çıkış olabilir. Bu da bütün anlattığım hikâyede pek mümkün görünmüyor. Aslında sayılara, rakamlara da baktığımızda çok mümkün değil zaten orta sınıfın eridiği bir süreçten söz ediyoruz. Bu da daha iyi bir hayat sağlamıyor. Sonunda biz başka bir çıkışa geliyoruz. Bu da son çare gençler için ülkeyi terk etme isteği. Yani on gençten yedisi farklı bir ülkede yaşamak istiyor. Burada iki şey öne sürüyorlar. Biri, aslında güvencesizlik en büyük sebeplerden biri diğeri de özgürlüklerle ilgili kaygılar. Ama bu güvencesizlik meselesi yoksulluk ve eşitsizlik aslında gençlere bir çıkış sunamıyor. Yani toplum olarak kamu olarak biz bu çıkışı yaratmadığımız sürece, buna yönelik politikalar geliştirmedığımız sürece aslında gençler mahallerinden çıkamıyorlar. Ben bir sonraki turda da belki hani neden genç işsizliğini aslında önlemek Türkiye için bir fırsat bunu değerlendirmek isterim. Çünkü dünyada aslında hem ciddi bir eşitsizlik yaşıyor, ama bir taraftan da ekonomik anlamda, politik anlamda çok ciddi bir dönüşüm yaşıyor. Özellikle dijital dönüşüm var, yeşil yeni dönüşüm var. Dolayısıyla burada belki neler yapılabilir onları bir sonraki turda ifade ederim. Teşekkürler.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler bu değerlendirme için genç işsizliği ve güvencesizliğinden bahsettiniz. Gerçekten de benim jenerasyonumda örneğin eğitim sınıf atlamak için yani eğitimle sınıf atlamak hâlâ mümkündü, ama günümüzde eğitimin özelleşmesi söz konusu ve gerçekten o var olan eşitsizlikler orada da pekişmiş oluyor. Genç işsizliği konusunda biz üniversitelere de çok önemli bir rol düşüyor. Bizim de yapabileceğimiz şeyler olmalı diye düşünüyorum. Bir sonraki konuşmacımız Hacer Hanım. Hacer Hanım siz özellikle pandemi döneminde yoksullukla ilgili hem mücadele anlamında çalışmalarınız oldu hem de gözlemlerinizi pek çok yerde paylaştınız. Röportajlarınızı okudum bende örneğin “derin yoksulluk” diye bir kavramdan söz ediyorsunuz. Kurduğunuz ağın adı da bu derin yoksulluk ağı. Bu ne demek? Derin yoksulluk derken ne demek istiyorsunuz? Ve bir de bunun bir yoksulluğun insan haklarıyla ihlali olduğundan bahsettiğinizi de görmüştüm. Bunu da biraz açarsanız çok memnun oluruz.

Hacer Foggo: Teşekkürler öncelikle burada olduğum için çok mutluyum. Aslında baştan da söylediğiniz gibi ben akademisyen değilim. O yüzden de böyle bir toplantı içerisinde bir aktivist olarak yer almaktan da ayrıca mutluyum. Böyle başladım çünkü bir gözlemim de şu bununla girmek istiyorum. Gerçekten ben de yoksullukla ilgili okumalar yaparken, araştırmalar ya da makaleler okurken inanılmaz derya deniz makaleler ve araştırmalar var. Çok iyi araştırmalar var, ama bir taraftan yine bir aktivist olarak şöyle düşünüyorum. Bu kadar çok araştırma, bu kadar çok iyi makale var, ama niye bu yoksulluk durmadan çoğalıyor ve bir türlü azalmıyor. Ya da bu kadar güzel çocuklarla, kadınlarla ilgili o makalelerin içerisinde aslında uygulanabilir projelerde var, modellerde var. Ve neden bu mahallelerde bu modelleri görmüyoruz? O yüzden hani biraz bence pratik ve teoriyi nasıl bir arada tutabiliriz, nasıl birlikte çalışabiliriz de biraz kafa yormamız gerektiğini düşünüyorum. Bunun da çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü gerçekten çok çok iyi makale hem uluslararası anlamda hem Türkiye’de. Böyle giriyorum neden? Çünkü aslında insan hakları ihlali derken biraz da Türkiye’de bu da benim pandemi sonrasında aslında keşfettiğim bir şey uzun yıllar belki bu mahallelerde çalışıyorum, ama mesela Türkiye neden çok boyutlu mesele yoksulluk

meselesine çok boyutlu bakmıyor. Ya da işte 2014 yılına kadar çok boyutlu yoksullukla ilgili veriler vermiş Birleşmiş Milletlere sonra birdenbire kesmiş hiçbir veri vermemiş, ama bizim bir taraftan da yoksulluk meselesinde çok boyutlu yoksulluğu yeniden tartışmamız gerekiyor. Eksik ya da olumlu ya da olumsuz yönlerini bunun çok önemli ve çok değerli olduğunu düşünüyorum. Neden? Çünkü özellikle pandemi döneminde birdenbire o yoksulluk hikâyesinin açlığa evrildiğine tanık olduk. Yani birden yani ilk üçüncü yani 11 Mart'ta evde kal sürecinden hemen dört gün sonra bir hande hiçbir gıda kalmıyorsa bence hepimizin oturup bu meseleye kafa yoran aktivistlerin, sivil toplum örgütlerinin, akademisyenlerin ve politikacıların bu meseleyi bence düşünmesi gerekiyor. Ve bununla ilgili belki araştırmalar yapılması gerekiyor, ama maalesef ben mesela pandemiyi pandeminin pandemi ve yoksulluğun Türkiye'de uluslararası alanda tartışıldığı gibi tartışılmadığına tanık oldum. İşte uluslararası alanda bunun ikinci dünya savaşından sonrası en büyük insanlık krizi diye tartışılırken ve hâlâ dayanışma gelirleri, temel gelirler tartışılmaya bunlar uygulanmaya başlarken biz hâlâ bu konuyu yeterince tartışmıyoruz, uygulamada da çok fazla bir şey yaptığımızı düşünmüyorum ki şu anda mesela pandemi döneminde biz derin yoksulluk ağını kurduk. O zaman insanlara temel ihtiyaçlarıyla ilgili dayanışma gönderirken şu anda bu krizin inanılmaz boyutta derinleştiğini görüyoruz. Yani neredeyse bu açlık durumunun gittikçe katlandığına biz mahallelerde, sokaklarda tanık oluyoruz. Çünkü insanlarda o dönemde pandemi işte sokağa çıktıklarında biraz daha durumun iyi olacağını düşünürken şu anda çok daha kötü durumda böyle girdim. İşte tam da aslında bu gıdaya erişememe, işte çocuğun yerel yönetimlerin gönderdiği o kolilerde bezin dahil bir bebeğin unutulmasının bile ben hemen çocuk hakları ihlali olduğunu düşünüyorum ya da bizim yaptığımız araştırmada %82 kadın 103 hane üzerinden pede ulaşamıyorsa bunun aynı zamanda bir kadın hakları ihlali olduğunu düşünüyorum. Yoksulluğa da aslında buradan bakılması gerekiyor. Çünkü temel ihtiyaç dediğiniz şey ne? İşte temiz suya erişemiyorsa, işte ödeyemediği için elektriği kesikse, işte çocuk, bebek astımı var hava makinesi kullanamıyorsa elektrik kesildiği için ya da oradaki bir yaşlı bütün bunların bir hak ihlali olduğunu düşünüyorum. Dünyada da bunu tek başıma tabii derin yoksulluk ağı olarak keşfettiğimiz bir şey değil. Bu aynı zamanda dünyanın tartıştığı ve bu konuda hatta Avrupa Konseyi'nin bu konuda insan haklarıyla ilgili yoksulluk azaltma stratejisiyle ilgili raporlarının ve kılavuz ilkeleri de var. Biz de çevirip aynı zamanda web sitesine koymuştuk. Bizim yaptığımız araştırmada da daha önce de söyledim ama yeniden ben hatırlatmak istiyorum. Örneğin %74 103 hane içerisinde %74'ü bebek bezi ve mamaya ulaşamıyordu derin yoksulluk yaşayan aileler. Şu anda eğer yeniden bir araştırma yapsak bunun iki katı olduğunu biliyoruz. Bunu da şundaki sahadaki gözlemlerime dayanarak bunu söylüyorum. Ve o dönemde %57 çocuk mesela uzaktan eğitime erişememişti. İnterneti ve tableti olmadığı için dönem başında yeniden o ailelerle, çocuklarla görüştüğümüzde %11 çocuğu okula dönmeyeceğini söylediler. Şu anda mesela o sayı çok daha artmış durumda gerçekten mesela Millî Eğitim Bakanlığı'nın şu anda oturup bir araştırma yapsa bir sürü çocuğun özellikle yoksulluk yaşayan, yoksul mahallelerdeki okullarda devlet okullarında bir araştırma yapsa inanılmaz bir sayıya ulaşacağını düşünüyorum yani çok fazla özellikle lise döneminde, lise çağındaki çocuklar okul bıraktı ve şu anda çalışmaya ve ev geçindirmeye başladılar. Bu aynı zamanda devredilen yoksulluk dediğimiz şey. Yani çocuklar zaten işte baba seyyar satıcıysa çocukta okulu bırakıp döndüğünde babasıyla birlikte o da seyyar satıcılık yapmaya başlıyor. Yani işte gıda fiyatlarının artması, kiranın artması ilk yapılan şey çocuğu okuldan almak ya da çocuk zaten evin içerisinde öyle bir psikoloji var ki yani hanelerde bize bunu söylüyor. Ve diyor çocuk rahatsız oluyor. Babanın sürekli işte kirayı nasıl ödeyeceğim, faturayı nasıl ödeyeceğim demesinden çok fazla etkileniyor. Ve kendisi bunu teklif ediyor şeye aileye yani çalışıp eve katkıda bulunmak için ve bu sayı gerçekten bir araştırma yapılırsa Seren Hanım'da burada bu sayının ne kadar yüksek olduğunu göreceksiniz. Ve bu çocuklar asla bir daha o okula dönmüyorlar. Yani işte iki gün önce ben bilişim bölümünde devlet okulunda bilişim bölümünde okuyan çok inanılmaz ders notları da çok yüksek bir lise öğrencisiyle konuştum. Bırakmış okulu, babası vefat

etti kanserden. Hiç mi hiç mi yani ne yapabiliriz senin için diye söylüyorum. İstiyorum ki o okula devam etsin. O kadar kararlı ki yani işte dedi ki; “Yok, ben açıktan okuyacağım.” Ama biliyorum ki bu açıktan okuma hikâyesi aslında bir süre sonra bırakacak, tamamen bırakacak ve artık o da yani babasının mesleğini seyyar satıcı olarak hayatını sürdürmeye devam edecek. Bu çocukların okula tekrar geri dönme olasılıkları %1 bile değil aslında yani bu benim 15-20 yıllık gözlemlerim diye söyleyebilirim. Onun dışında gerçekten gıdaya erişememe gibi bir problem var. Şu anda da bu çok fazla yükseldi. Gıda fiyatlarının artması özellikle ailelerde tek tip besine yönelmeye başladılar. Yani mesela işte kahvaltı çok pahalı artık şu anda lüks ihtiyaç haline geldi. İşte peyniri almak çok zor! İşte onun yerine daha böyle kuru bakliyatla o günü atlatmayı hatta geç kalkıyorlar. Hatta dün biriyle konuştum birbirlerine misafiriğe gidiyorlar sadece ısınmak için giden insanlar var yani. İşte odun alamıyor işte sobası varsa ya da doğal gazı yakmamak için ya da bir şekilde orada vakit geçsin diye böyle taktikler uygulanan, uygulayan insanlar var, aileler var maalesef. Bu nedenle şey şeyi de söylemek istiyorum özellikle gıda konusunda yetersiz beslenmenin bu aynı zamanda bu en son Birleşmiş Milletler özel raportörünün raporunda açıkladığı gibi yetersiz beslenmenin aynı zamanda ön beyne zarar verdiği ve öğrenme gücüne neden olduğunu ortaya çıkartmış Amerikan Pediatri Komitesi. Bu neden benim açımdan ya da işte derin yoksulluk ağında çalışanlar açısından önemli çünkü biz yıllarca sahada çalışırken şu anda da öyle her evde mutlaka böyle öğrenme gücünü çeken bir çocuk var, bir ya da ikiden fazla. Ya da herhangi bir devlet okuluna gittiğiniz zaman o kaynaştırma sınıfları ya da işte o rehberlik araştırma merkezine giden bir sürü çocuk var, bilirsiniz, duymuşsunuzdur sizde. Ve şu anda çok daha iyi anlıyorum ki bu çocukların gerçekten öğrenme gücünü raporu almalarının en önemli nedenlerinden biri de yetersiz beslenme nedeniyle. Yani öğrenme gücüne neden olması. Bu zaten başlı başına bir insan hakları ihlali olduğunu düşünüyorum. Yani bir çocuğun bebekliğinden okul çağına kadar eğer yeterli gıdaya ulaşamamışsa ve bu nedenle de öğrenme gücünü raporu verilmiş ve bundan sonraki hayatında da yetişkin olduğu hayatında ya da herhangi bir işte çalışma durumunda da bir eşitsiz bir durumla karşı karşıya gelecek hayatının her alanında. Bu nedenle aynı zamanda insan hakları ihlali diyoruz. Yine o aynı araştırmada şöyle bir şey var. Herkes yüksek gelir grubundakilerle aynı ölüm riskine sahip olsaydı neredeyse 900 bin erken ölüm önlenmiş olurdu, diyor. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir araştırmada yoksulluk içinde yaşayan bireylerin yaşam beklentisi orta gelirlilerden 10.5 yıl daha kısa. Yine Avrupa Birliği ülkeleri genelinde 30 yaşındaki erkekler orta öğrenimin altında eğitim almış erkeklerden ortalama olarak 8 yıl daha az yaşamayı bekleyebilirler, diyor. Yetersiz beslenme ön beyin işleyişine de zarar verebilir. Dolayısıyla öğrenmeyi davranışların düzenlenmesi ve kişilerarası ilişkileri bozabilir. Yine bizim yaptığımız araştırmada %64’ü günlük ve güvencesiz işte çalışanlar, %40’ı pandemi döneminde evden çıkartılmış ailelerdi. Yine %80 çocuğun kendilerine ait bir odası yok. %45’i temiz içme suyuna erişemiyor. %85 yetersiz besleniyor ve çöpten yiyecek topluyor. %40 psikolojik desteğe ihtiyacı var. Bunların çoğu da aslında kadınlar ama psikolojik desteğe ihtiyaç duymak da aslında lüks ihtiyaç. Yani biraz önce söylediğim şey gibi nasıl şu anda peynir lüks ihtiyaç haline geldi. Aynı zamana işte psikolojik destek de bir lüks ihtiyaç. Bu anlamda da hani yoksulluğa sadece gelir üzerinden bakmamızın da doğru olmadığını düşünüyorum. Aynı zamanda da yoksulluk bir sosyal dışlanma tam da bu nedenlerle o yüzden gerçekten yoksulluk meselesini hem siyasi partiler hem akademisyenler hem aktivistler hem sivil toplum örgütlerinin aynı masada oturup yeniden ele alması gerektiğini düşünüyorum. Ama bütün bunları yaparken de gerçekten bu yoksul mahallelerde uzun dönemli araştırmalara ihtiyaç var. Bazen okuduğum araştırmalarda hazır akademisyen arkadaşlarımız buradayken söyleyeyim. O altı aylık, bir yıllık araştırmaların çok doğru sonuçlar olduğunu ben hani kimse de yanlış anlamasın ama pratikten baktığım zaman doğru analizler olduğunu düşünmüyorum. Yani o yüzden çok boyutlu bakmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Yani bir haneye girdiğim zaman ben örneğin Aylin’in evine girdiğim zaman işte Aylin yalnız anne, bir yatalak babası var, bir otizmli çocuğu var, işte bir tanede

başka işte okula giden bir çocuk var. Bu o hanedeki her bireyin yoksulluğunun ölçülmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani o Aylin'in aynı zamanda psikolojisinin de ölçülmesi gerektiğini düşünüyorum. Ya da Aylin çocuğuna kahvaltı sabah okula giderken beslenme koyamadığı zaman o çocuğun okuldaki halinin, ruh halinin aynı zamanda ilerde nelere yol açacağına da anlaşılması gerektiğini düşünüyorum. Ve bütün bu stratejilerin yapılacak yoksulluğu azaltma stratejisi yapılırsa eğer bir politika üretilecekse tam da buradan bakılarak üretilmesi gerektiğini düşünüyorum, deyip bitireyim şimdilik.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler Hacer Hanım bu sahadan gözlemleri paylaştığınız için. Bu dönemde aslında dayanışma ağları çok önem kazandı. Pandemi döneminde yeni dayanışma grupları ortaya çıktı sosyal medyadan örgütlenen ama bir yandan da düşünüyorum çözüm bu mudur? Elbette bunların yapıyor olması lazım, ama işte sosyal devlet, sosyal politikalarla sivil toplum ve bireysel dayanışma ağlarının belki birlikte yürümesi gerekiyor. O zaman tekrar başa döneyim Ebru Hocam buradan siz tekrar makro verilere nasıl dönülür? Ben de çok bağlayamadım, ama sunumunuzu biraz yarım kaldığını hissettim. Oradan vurgulamak istediğiniz bu katkıların üzerine neler varsa belki onlara odaklanabilirsiniz. Onun için böyle biraz açık uçlu bırakayım. Kayıt dışılık olabilir, sendikasızlaşma bu ekonomik büyümenin getirisine biz nasıl oldu da paylaşamadık. O büyüme de durdu zaten bundan sonra ne olacak?

Ebru Voyvoda: Çok teşekkür ederim. Söylediğiniz gibi Seren ve Hacer Hanımların sunumlarından sonra tekrar makro ve makro politikalar çerçevesine dönmek o kadar kolay değil. Onun için aslında şöyle bir girişle belki bu 2. turu ve konuşmayı tamamlayabilirim. Bir tanesi eğer kısa dönemde herhangi bir politika üreteceksek gerek pandemi sonuçlarıyla ilişkili olarak ama gerekse giderek derinleşen gelir eşitsizliği yoksullukla ilişkili olarak o da hane bazında doğrudan gelir desteği yani bizim Kadir Has Üniversitesinden Erinç Yeldan Hoca'yla pandemi etkileri ve bu etkileri bertaraf etmek üzere araştırdığımız alternatif politikalar içerisinde hem büyümeden feragat etmeden ama aynı zamanda pandeminin yarattığı istihdam ve gelir dağılımı sorunlarına en etkili yöntem olarak Türkiye'nin açıkladığı pandemi paketinde yer almayan ya da çok cılız bir şekilde yer alan ama tam da bu tartışmaların ortasında bulunması gereken doğrudan gelir desteği çok kısa dönemde pandeminin biriktirdiği ve daha da derinleştirdiği bu soruna en etkili cevabın bu olacağını düşünüyorum. Ama daha uzun dönemde ve küresel tartışmalar perspektifinden de Hacer Hanım'ın sunumundaki ya da konuşmasındaki bir vurguyu tekrar hatırlatmak ve belki de burada hani bu işin ekonomi politiğini nasıl çerçevlendirmeliyiz. Tartışmaları nasıl çerçevlendirmeliyiz konusunda küresel düzeydeki tartışmalardan nasıl yararlanabiliriz konusunda küçük bir ekte yapmak istiyorum. O da haklar. Türkiye'de olduğu gibi elbette bu sorun küresel düzeyde de bir sorun. İşte gelişmiş ülkelerde de sorun. Pandemiyle ne kadar katlandığı, ne kadar daha yapısal ve kalıcı hale geldiği aslında bizim gündemimizde çok görülme de bizim gündemimizde olduğu kadar küresel düzeydeki araştırmacılarında ve politika yapıcılarının da gündeminde. Onun aslında bu kriz haline bir de buna iklim krizini ekleyerek politika düzlemine yeniden getirildi. Aslında küresel düzeydeki bu kriz haline cevap vermeye ve bu konuda geniş perspektifle politikalar oluşturmadaki bu Amerika'da biz daha çok Avrupa'yı biliyoruz, ama Amerika'daki bu Yeşil Mutabakat tartışmaları tam da bu hakları temel alıyor. Barınma hakkı, işte gıdaya erişim hakkı, sürdürülebilir ve erişilebilir toplu taşıma gibi haklar üzerinden yeniden geniş çaplı istihdam yaratıcı ve kamu önderliğinde istihdam yaratıcı politikalar tasarlanıyor. Burada bu ilk Amerika Birleşik Devletleri'nde Yeşil Mutabakat hepimizin bu çok hani popüler olan Ocasio-Cortez'in tartışmaya açtığı bir manifesto halinde yayınlandı. Ve bu 23-24 sayfalık kısa bir manifesto metni ve o metin aslında her noktasında temel haklara ve bu haklara erişimin nasıl gerçekleşeceğine dair çok net vurgular içeriyor. Şimdi Biden ve Biden yönetimi bu manifestoyu ve bütün bu işte Demokrat Partinin sol tarafından gelen tüm önerileri kabul etmemekle birlikte gerek Amerikan pandemi sonrasında ortaya koydukları Amerikan

İş Planı gerekse Amerikan Aileler Planı yani “American’s Jobs Plan” ve “American Families Plan” devasa bütçeli, devasa kamu bütçesi içeren ve kamu öncülüğünde özel sektöre istihdam artırıcı yatırımlar ve bu haklar üzerinden yeniden şekillenen bir ekonomik düzeni hedefliyor. Şimdi bu olur olmaz bu başka bir şey. Ama küresel düzeyde tam da bu haklar üzerinden tam da hani sistemin merkezinden bu tartışmalar yapılıyorken bu tartışmaları ve yansımaları onun yansımalarını her ne kadar bizim politika yapıcılarımızın gündeminde olmasa da yeniden ve yeniden masaya getirmek önemli diye düşünüyorum. Hani burada hepimize hem bu tartışmaları izlemek ama bu tartışmaları kendi ulusal ekonomi çerçevesinde yeniden tasarlamayı gündeme getirmek herhalde yapabileceğimiz en önemli şey. Temel haklar bağlamına tartışmayı yeniden çekmek ve bence ülkede geldiği nokta itibarıyla de son derece kritik olan sosyal politikanın haklar üzerinden değil, ama bir nevi bir iyi niyet, insancılık yani politika yapıcılar açısından bile bir işte yardım ve bu açıdan da son derece eşitsiz bir iktidar ilişkisine yol açan vardığı bu noktayı yeniden şekillendirmek gerek diye düşünüyorum. Tartışmaları da bu yönde değerlemek, çok teşekkür ederim.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler Ebru Hocam. Yani bu somut bir öneri olarak sabit gelirden bahsettiniz ki dünyada bununla ilgili bir tartışma var gerçekten. Pandemi döneminde de uygulandı hem Türkiye’de hem başka yerlerde. Bu hak temelli vurgunuz da çok önemli. Ben de az önce onu söylemek istemiştim. Yani bireysel yardımlar, dayanışma ağları, sivil toplum bunlar elbette önemli. Ama bu konunun hak temelli ele alınması ve bir sosyal devlet bağlamında siyasi tartışmaların da bu şekilde şekillenmesi herhalde buna ihtiyacımız var. Seren Hanım, size dönelim. Aslında bir yandan da sohbet kutusuna bakıyorum. Oradaki soruları da belki cevaplamak istersiniz. Mesela bir tane ilk soru Semih Bilgiç’ten gelmiş. Biraz bu şey meselesiyle ilgili gençler iş beğenmiyor eleştirisiyle ilgili çok yüksek talepkâr, çok yüksek talepleri var şeklinde. Ama biz sizin raporunuzdan da biliyoruz ki şu anda üniversite mezunlarının işe başlama maaşı asgari ücret seviyesinde. Aslında beğenmedikleri şey o kadar da yüksek maaşlar veya pozisyonlar değil. Buyurun,

Seren Selvin Korkmaz: Teşekkürler. Şimdi aslında biraz yine Ebru Hoca’nın çizdiği o makro politika önerileri çerçevesinde ben biraz bunları genç işsizliğiyle ilişkilendireyim hem de soruyu cevaplandırayım. Öncelikle en sık duyduğum sorulardan bir tanesi bu soru. Gençler hakikatten iş beğenmiyor mu? Çünkü bu çok yaygın kullanılan söylemlerden birisi. Aslında bunun gerçekliğinin olup olmadığını hem veriler bize anlatıyor hem de bunu sahada yaptığımız çalışmalar anlatıyor. Fakat şöyle bir mesele var. Yani gençlerin belki kollarındaki işlere yönelmemesi durumu gerçek. Ama işte bu bizim tam da istihdam, insan kaynakları politikamızın eksikliğiyle ilişkili. Çünkü örnek verecek olursak üniversitede siyaset biliminden mezun olan bir kişi gidip fabrikada bir xyz uzmanlığı işine başvuramaz. Yani özellikle bürokratlarla biraz daha sahada bu alanda çalışan insanlarla görüştüğümde de bu olabiliyor. İşte x sanayi bölgesinde a mesleğine ilişkin bir uzman aranıyor ve bulunamıyor. Yani çok böyle spesifik iş kollarında uzmanlar aranıyor, ama bulunamıyor gibi söylemler de geliyor. Şimdi bu şu demek değildir. Gençler iş beğenmiyor demek değildir. Bunun altında Türkiye’nin altında aslında politika önerilerinden bir tanesi de bu sıklıkla bu alanda çalışan insanlar olarak altını çizdiğimiz. Yeni bir istihdam politikasının olması gerekir ve bunun da eğitime eşleştirilmesi gerekir. Yani çağın ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda oluşacak yeni bir istihdam politikasına ihtiyacımız var. Üniversitedeki bölümler sadece üniversite mezunu yetiştirmemeli. İş kollarına uygun aslında alanında uzman kişiler yetiştirmeli yani bir şekilde, iş dünyasıyla üniversitelerin kamu ile üniversitelerin aslında daha çok diyalog halinde olacağı bir süreçte geliştirilmesi gerekiyor bütün bu planlamanın dışında. Şeffaf ve hesap verilebilir kurumlar burada bir başka unsur. Çünkü şeffaf ve hesap verilebilir kurumlar olmadığında gençlerde ister gerçek olsun, ister algısal olsun üniversiteden mezun olduklarında hakkaniyetleri ölçüsünde, liyakatleri ölçüsünde iş bulamayacakları algısı çok yaygın. Bu da gençleri aslında ciddi bir şekilde umutsuzluğa yönlendiriyor. Nitekim bu zaten gençlerin tecrübesiyle kanıtlanıyor. Yani özellikle kamudaki

mülakatların kaldırılması gerekiyor belli alanlarda. Bunun dışında özellikle eğitim ve mesleki eğitim meselesinde önemli aslında adımlar atılmalı. Çünkü az evvel bahsettiğim gibi belli iş kollarında yetişen insan sayısı olmadığı da sıklıkla belirtiliyor. Yani mesleki eğitim sisteminin geliştirilmesi ve verimli işgücüne aktarılması gerekiyor buradaki eğitim sisteminin. Yani bugün biraz daha Türkiye'nin eğitim politikasına baktığımızda mezun yetiştirmek amaçlanıyor. Halbuki uzman yetiştirmek, iş kollarının ihtiyacı olan insan kaynağını yetiştirmek çok daha önemli. Bunun dışında yine aslında Ebru Hoca'nın bahsettiği dünyadaki birtakım gelişmeler çok önemli. Bu yeni yeşil düzen bunun çerçevesinde Avrupa Birliği'yle oluşturulacak işte transatlantik ilişkilerde oluşacak o yeni Türkiye'nin de ekonomik sistemini bir şekilde dönüştürecek yeni dünyaya adapte olma süreci. Bu da bir fırsat olarak görülebilir. Çünkü burada hem haklar aslında hem de o sanayideki dönüşüm çerçevesindeki bir takım yeni ihtiyaçlar doğacak. Bir başka fırsat dijitalleşme yani dijitalleşme pek çok açıdan olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Örnek verecek olursak Türkiye'de bugün işte evden çalışmayı deneyimliyoruz. Türkiye'de yüzde nüfusun sadece %75'i aslında pardon 25'i evden çalışabiliyor. %75 evden çalışmıyor ve bölgeler arasında ciddi bir eşitsizlik var yani iş kollarına baktığımızda. Şimdi dijitalleşme de yaygınlaşacağı zaman aslında bu alanda becerileri olan ve dünyayla entegre yeni bir genç nüfus yaratılabilir. Ve özellikle genç işsizliğine yönelik bir başka tartışmalardan biri dünyadaki globalleşme ve dijitalleşmeyle birlikte aslında bugün evden çalışarak da bunun güvencesizlik yaratmaması, esneklik yaratmaması için tedbirler alınmalı ama bu da artık dünyanın bir gerçeği olacak bugün Türkiye'de yaşayan bir insan aslında dijital becerileriyle dünyanın farklı ülkelerindeki iş kollarına nasıl entegre olabilir. Bunun da hesaplaması yapılabilir. Yani bu dönüşen, değişen dijitalleşen dünyaya adapte olan bir eğitim sistemi yaratmalıyız ve genç nüfusun buna uygun beceriler kazanmasını sağlamalıyız. Ve son olarak da aslında bu mezun, işsiz, borçlu gençler meselesini ben önemsiyorum. Bu gençlerin güvencesizliğiyle alakalı özellikle bu şeyi bu sloganı da Genç İşsizler Platformu kullanır. Bu borçluluk meselesi gençlerin üzerinde ciddi bir yük oluşturuyor. Şimdi biz de Amerika'daki kadar çok yüklü miktarlarda üniversite ücretleri ödemiyor gençler. Hani bir devlet desteği devlet üniversiteleri hikâyesi var, ama yani bugün gelinek ekonomik şartlarda gençler KYK borçlarını ödeyemiyor. Bunlarda da önemli bir yapılandırmanın olması gerekiyor. Ve tabii ben konuşmamda değinmeyi unuttum çok önemli bir konuydu ama cinsiyet eşitsizliği yani güvencesizlik kadınlarda daha yaygın. Genç kadınlarda daha yaygın yani mesleki kimlik kaybından bahsediyoruz, ama kadınlar, genç kadınlar sırf cinsiyetlerinden dolayı belli meslekleri yapamıyorlar ya da belli işler onlara atfediyor. Bir iş yerinde örnek verecek olursak pazarlamayla ilgilenen genç bir kadına "Hadi Ayşe hadi çay getir bakalım bize" ifadesi çok rahat kullanılabilir aynı pozisyondaki bir erkek için kullanılamazken. Aslında daha güvencesiz daha esnek şartlarda çalışıyorlar. Uzaktan istihdama katılım oranlarına baktığımızda da kadınlar çok daha geride dolayısıyla genç kadınlarında hani şey toplum arasında "ev kızı" denen ne eğitimde ne istihdamda olan kadınların aslında topluma kazandırılması pardon iş dünyasına kazandırılması gerekiyor. Bunun içinde yine eğitimde eğitimde destekleyici, hak temelli ve onların yoksul ailelerin çocuklarını ya da evde aileye bakmak zorunda kalan bu iş bakım yükü de kadınlara verildiği için o kadınların aslında eğitime dahil edilmesi gerekiyor ve istihdama dahil edilmesi gerekiyor. Tabii bunların hepsi baktığımızda çok bütüncül bir birbiriyle ilişkili politikalar. Yani genç işsizliğinden bahsediyoruz. Yani evde bakım yükünü çeken genç bir kadından bahsediyoruz. Bu çok daha temek devletin sağlaması gereken bakım hizmetleriyle de ilgili yani bütüncül bir açıdan baktığımızdan hani bu genç işsizliği, kadın işsizliği, yoksulluk politikalarının hepsi birbiriyle ilişkili. O yüzden Türkiye'de eşitsizliğe yönelik birtakım politikalar geliştirilmek isteniyorsa bunun aslında çok daha bütüncül bir şekilde ele alınması gerekiyor diyerek, ben de bitireyim.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler ben de bir yandan da sohbet kutusuna bakıyorum. Çünkü orada sorular birikiyor. Onun için bu 2. bölümün bir kısmını belki sorulara da ayrabiliriz. Hacer

Hanım, mesela size yöneltilen birkaç soru var gibi bunların bazıları yorum. Onları geçeceğim tabii onlar için de teşekkürler yorumlar ve katkılar için. Mesela bir soru sosyal hizmetle ilgili. Yani biz burada iktisat, siyaset bilimi perspektifleri getirirdik, ama işin psikolojik boyutundan bahsettiniz. Bir de sosyal hizmet boyutu var. Örneğin bu kişi Elif Altun galiba kendisi de bir sosyal hizmet çalışanı ve diyor ki; “Sosyal hizmet mesleği disiplini ve yoksulluk ve eşitsizliğin sebeplerini, etkilerini çok boyutlu ele alır. Acaba sosyal hizmet perspektifinden bakmak -kısaca soruyorum soruyu biraz uzun-bize neler kazandırabilir? Bir de bu panelde keşke bir sosyal hizmet çalışanı olsaymış.” Tabii yani ne kadar interdisipliner yaparsak o kadar iyi. Biz elimizden geldiği kadar yaptık. Başka bir panelde de başka disiplinlerden insanları davet ederiz, umarım. Aynı şekilde Gülden Güvenç bizim üniversitede psikoloji bölümü Hocamız o da psikoloji açısından bakmış. “Nasıl destek sağlanabilir?” diye ama siz demiştiniz ki bu zaten bir lüks onların durumunda. Yine böyle bir soru var: “Bu konuda nasıl projeler tasarlanabilir?” diye. Yani temel ihtiyaç derken biz tabii gıdadan, eğitimden bahsediyoruz, ama burada da bir temel ihtiyaç var gibi. Şimdilik bunları yöneltmiş olayım. Dilerseniz bir yandan bunları da cevaplamaya çalışabilirsiniz.

Hacer Foggo: Şöyle, bence sosyal hizmet uzmanları yoksulluğu azaltma için çok önemli. Yani İnanılmaz yani mesela işte birkaç üniversitede sosyal hizmet uzmanlığı yani sosyal hizmet bölümleri var, ama bence yeterince değerlendirilmediğini düşünüyorum. Ve yeterince de bence Türkiye’de anlaşılmadığını düşünüyorum sosyal hizmetler uzmanlarının ve bu bölümlerdeki Hocaların aslında değerinin de aynı zamanda. Hemen hemen birçok belediyede sosyal hizmet uzmanları çalışıyor aslında ama mesela biz yine sahada birçok belediyeyle bir araya geliyoruz. Niye bir araya geliyoruz? Çünkü sahada gördüğümüz şeyleri onlara aktarmak için ve bir taraftan da o sosyal işlerin ya da sosyal hizmetlerden daire başkanlarının neler yaptıklarını da anlamak için aslında karşılıklı bir araya geliyoruz. Ama mesela örneğin 500 bin nüfuslu bir ilçede sosyal hizmet uzmanının 5 tane olduğunu gördük. Birçok belediyede de bu böyle hatta hiç sosyal işler ya da hiç sosyal hizmet uzmanı olmayan belediyelere de ben tanık oldum Türkiye’nin çeşitli yerlerinde. Bu ne demektir aslında? Bana göre orada çok fazla yoksulluk çalışılmıyor anlamına geliyor benim için. Eğer bir belediyede yeterince sosyal hizmet uzmanı yoksa ya da hiç yoksa orada demek ki “yoksul insanlar” yok anlamına geliyor bu. Ama bu mümkün mü? Değil! Ben mesela işte bir ay önce falan Bodrum’a gitmiştim. Belediye Başkanı’nın da davetiyle birlikte ama de mi Bodrum gibi bir yerde hep tatil, işte lüks bir yer aklınıza gelir. İşte inanılmaz yoksulluk yaşayan mahalleler ve insanlar olduğunu aileler olduğunu gördüm ki orada şu anda bir çalışma başlatılmış durumda. Bir kere yani hele İstanbul gibi bir yerde sosyal hizmet uzmanlarının özellikle yerel yönetimlerde daha fazla çalışması gerekiyor ama çalışmak da yetmiyor. O arkadaşım da gayet iyi bilir. Yani yeterince değer de verilmeli yani şu anlamda o kadar çok zor iş yapıyorlar ki sosyal hizmet uzman arkadaşlar. Yani sürekli bir evi incelemeye gittiği zaman zaten çeşitli dramlarla karşılaşıyorlar. Çeşitli ailelerin bir sürü hikâyesiyle, öyküleriyle karşılaşıyorlar. Aynı zamanda zaman zaman bence kendilerinin de nerdeyse aynı zamanda terapi almaya ihtiyaçları da var. Ama yeterli değil. Niye yeterli değil! Biraz önce ilk sunumumda söylediğim gibi o çocuğun okuldan çıkıp, ayrılıp işte herhangi bir yerde başka bir işte çalışmaya başlaması bu ne demektir aslında kamunun takipsizliği anlamına da geliyor. Neden? Çünkü mesela bu aileye ben ele alırsam. Seyyar satıcı baba kanser oluyor. İşte evde yatmaya başlıyor. İlk yapmaya başladığı şey iki çocuk var burada. Birinci oğlan o kanserken alıp, işe koyup evin geçimini sağlamak. Ama o arada siz yerel yönetimin ya da kamu kurumu olarak o takibini yapmıyorsanız 2. çocuk şu anda zaten şimdi okuldan çıkmış demektir. Bunu şu yüzden söylüyorum. Mesela bir sosyal inceleme işte 24 Ocak Pazartesi bugün yapıldı 2022. Tekrar o evi o haneye bir yıl sonra 24 Ocak 2023’te giriliyor. O yıl içerisinde baba kanser olabilir, anne eşinden ayrılabilir, şiddet görebilir, çocuk istismara uğrayabilir ya da herhangi bir şey olabilir. Eğer siz bu aileyi sosyal hizmet uzmanlarıyla birlikte sıkı takip edemiyorsanız orada aynı zamanda o yoksulluğun çoğalmasına ya da başka trajik hikayelerin

olmasına da neden olursunuz. O yüzden 500 binlik bir ilçede İstanbul'un bir ilçesinde 5-6 tane sosyal hizmet uzmanının yeterli olması mümkün değil. Ama aynı zamanda sosyal hizmet uzmanları niye önemli? Çünkü o hanenin içerisindeki her bireyin aslında yoksulluğunu da biliyor. Onu gözleyen, onunla ilgili rapor yazan ve ne yapılması gerektiğini de aslında döndüğü zaman o yerel yönetime ya da neyse kaymakamlıkta çalışıyorsa o kamu kurumuna sunan insan demektir. Ama bu yeterince önem veriliyor mu? Bence verilmiyor. Benim kendi gözlemlerim. Ben de bir sürü sosyal hizmet mezunu tanıdığım insanlar var. Gençlerle işte sohbet ediyorum sadece İstanbul'da değil gittiğim her yerde sohbet ediyorum. Bence sosyal hizmet uzmanı gençlere de çok fazla değer verildiğini de düşünmüyorum. Çünkü bazen onların görüşleri çok fazla önemsenmiyor. O hanede gördüğü şeyler ya da önerdikleri modeller. Yani şunu diyebilir yani mesela bir mahallede diyelim ki yirmi tane yalnız anne var, yaşlı yoksul var falan. İşte orada okul devamsızlığı yapan çocuklar var. Oradaki sosyal hizmet uzmanı eğer orada bir model önerdiyse o mahallede yapılması gereken bir kreş olabilir, çocukların ya da kadınların sosyalleşeceği bir merkez olabilir. Mesela bunların çok kıymetli ve çok önemli olduğunu düşünüyorum yoksulluğu azaltma açısından ya da kadın eğer şiddet görüyorsa bunu da gören aslında sosyal hizmet uzmanı. Yani onu da başka bir yere yönlendirecek, o kadının oradan çıkmasını sağlayacak olan insanda aslında sosyal hizmet uzmanı ama daha sık ailelerin ziyaret edilmesi gerekiyor. Daha fazla sosyal çalışmacıya bence ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Ama aynı zamanda sosyal çalışmacıların da Elif Hanım da bilir ki aynı zamanda farklı eğitimlere zaman zaman farklı eğitimlere, farklı seminerlere yani yoksulluğa insan hakları gözüyle bakabilmeleri gerekiyor. Bazen de çünkü tam tersi demin dediğim gibi çok ön yargılı bir sosyal hizmet uzmanına da rastlayabilirsiniz. Yani işte herhangi bir işte etnik gruptan gittiği bir aileye kendi ön yargısı nedeniyle gıdaya ihtiyacı yok diye de rapor yazabilir. O anlamda da bir eğitime ihtiyaç duyduklarını düşünüyorum. Bu soruyla ilgili söyleyeceğim bunlar.

Rabia Karakaya Polat: Epey bir soru gelmeye başladı, ama bizim de yavaş yavaş kapatmamız gerekiyor. Onun için birkaç soruyu toparlayarak ben son kez iletayım. Bir soru belki Ebru hocama olabilir. Yani bu refah devletiyle ilgili kimin sorusuydu Semih Bilgiç. Derdi ki; "Panelistler daha çok yoksulluğu daha çok bir refah bölüşümü olarak ele alıyor. Ancak refah devleti döneminin artık kapandığına çoğu analist hem fikir bu konuda. "Welfare State" refah devleti dönemine dönmek mümkün mü?" Belki buna cevap vermek isteyebilirsiniz? Bu arada bir-iki soruyu daha yönlendireceğim sonra da kapatacağız. Yine Hacer Hanım'a iki soru var. Bir tanesi bu Ebru Hocam'ın söylediği "Temel gelir ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Sizce bu uygulanabilir mi, uygulanmalı mı? Sizin çalışmalarınız hep bu perspektiften daha çok gıda yardımı vesaire gibi bu konuda ne düşünüyorsunuz? Bir diğeri de yine Hacer Hanım'a "Siz bu kadar tecrübeye sahipsiniz, sahayı biliyorsunuz. Politika yapıcılardan, karar vericilerden davet aldınız mı? Gerçi az önce mesela bir belediye tarafından davet edildiğinizi söylediniz. Ama sizin bu bulgularınızı, çalışmalarınızı politikaya çevirmek için çabalar oldu mu? Bu konuda davetler aldınız mı?" Böyle bir soru var. Bunlarla kapatalım derseniz.

Ebru Voyvoda: Çok teşekkürler, tabii refahın oluşması yani büyümenin olması, büyümenin sonucunda bir değer ve bunun sonucunda refahın oluşmasıyla refah devleti kavramları birbirinden ayırarak tanımlayıp bu çerçevede değerlendirmemiz gerekir. Tabii ki refah devletine dönüşü muhakkak ki talep etmeliyiz. Ve bence tüm dünyada da bu yeniden çerçevelenen tartışmalar refah devletine dönüşü talep ediyor ki bugüne kadar ki özellikle 80'den sonrası neoliberal dönüşümün yarattığı tahribatı bir şekilde geri döndürme çabasına girebilelim. Çünkü burada konuştuğumuz konular açısından bu dönüşüm aslında herhangi bir sebeple hanenin, bireyin bir sorunu varsa onu kendisinde arayan ve kendisini sorumlu tutan, kendi tercihlerinin sonucunda ortaya çıkaran bir sorun olarak tanımlamamızı sağladı. Dolayısıyla yoksulsan, iş bulamıyorsan bu senin tercihlerin sonucunda oluşmuş bir şeydir. Ve hani doğru tercihleri yapmamışsındır, doğru

zamanda iyi eğitim almamışsındır. İşte tembelsindir gibi bireyin kendisini sorumlu tutan ve toplumsallıktan ve devletle refah devletiyle ilişkileneşinden uzaklaştıran bir dönüşüm. Bunu yeniden tersine çevirmek tabii ki refah devletini yeniden talep etmek, hakları yeniden talep etmek ve aslında bunu bireysel sorumluluğun ötesinde bir pekâlâ yaratılan politikaların, ortaya konan politikaların, yaratılan dinamiklerin bir sonucu olarak yeniden ortaya koymak önemli diye düşünüyorum.

Rabia Karakaya Polat: Evet, yani bütün sorumluluğu bireye atma gibi bir dönemin içindeyiz şu anda. Devletlerin daha çok geri çekildiği ve bireylerin sorumlulaştırıldığı bir dönem. Onun için bu soruda önemliydi. Hacer Hanım buyurun,

Hacer Foggo: Şöyle şimdi bende chatte gördüm Elif Hanım'ın yazdığını okul sosyal hizmet önerisi var. Bu o kadar önemli ki Rabia Hocam çünkü bu mahallelerden devlet okullarına giden çocuklar zaten hani biraz önce bahsettiğim işte beslenme koyamayan, bazı ısınamayan işte yetersiz beslenen çocuklar ve gerçekten orada bütün o yoksulluğu görüyorsunuz. Şu anda Millî Eğitim Bakanlığında çok az yardım etmesi "korkunç durumda" yani şey devlet okulları. O anlamda da mesela sosyal hizmet uzmanı gerçekten orada çalışıyor olsa hem çocuğun rehber öğretmenin yanında tabii ki hem oradaki yoksulluk durumunu anlayacak hem de gerçekten yani hem Millî Eğitim Bakanlığında hem yerel yönetimlere modeller sunabilir. Zaten o yani bir devlet okulunda sosyal hizmet uzmanının olması demek aslında orada 500 tane çocuk varsa o okula giden işte 500 tane aile ya da neyse işte 300 tane ailenin de bu yoksullukla ilgili demografik yapısını da çıkartması ve strateji ya da acil çözümler bulmasına da neden olacak demektir. Bu yüzden bu şeyi öneriyi gerçekten çok destekliyorum. Temel gelikle ilgili şöyle biz sadece gıda göndermiyoruz. derinyoksullukagi.org web sitesine bakarlarsa arkadaşlarım orada aslında bir sürü rapor var. Yan Birleşmiş Milletlere yazdığımız Çocuk Yoksulluğu raporu, işte yoksulluğun suç sayılmamasına ilişkin yine yazılan başka bir rapor, pandemi döneminde yaptığımız araştırmalar ve belediyelere, yerel yönetimlerle neredeyse 15-20 tane belediyeyle düzenli toplantılar yapıyoruz aslında. Sahada gördüğümüz biraz önce bahsettiğim aslında ona benzer onlarca örnek var ve bir taraftan da gerçekten Sosyal Hizmet Mevzuatının da pandemi sonrasında yeniden tartışılmasını istiyoruz. Ben bu konunun uzmanı değilim. Elif Hanım mesela işte çok daha iyi bilir, ama şunu görüyorum ki sahada birtakım şeyler uymuyor. Yani bazen Sosyal Hizmet Mevzuatını siz değiştireceksiniz ki bazı maddelerini o aile aç kalmasın. Mesel hemen hızlıca bir örnek vereyim. Sahada mesela bir eve giriyorsunuz. O evin içerisinde 3 tane ayrı oda var, 3 tane ayrı aile var, orada yaşayan. Ama bir sosyal hizmet uzmanı o haneye girdiği zaman orada bir haneyi kabul etmek zorunda 3 haneyi görse bile. Çünkü ikametgaha göre oraya herhangi bir destek verilmiyor. O anlamda da bütün o mevzuatın, bütün o bürokrasinin aslında sahaya göre yeniden şekillenip yeniden tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Temel gelir konusunda da sonuna kadar katılıyorum. Biz de bu konuda çalışmalar, okumalar yapıyoruz ve çok doğru bir model olduğunu düşünüyorum. Yani dünyadaki örneklerinde de yani çok başarılı olduğunu düşünüyorum Kanada'da da falan ve burada da mutlaka tek çözümünde bu olduğunu düşünüyorum aynı zamanda temel gelikle ilgili düşünüyorum. Yani gıda desteğinin ya da bu biraz önce saydığım şeylerden ziyade artık nakde yani nakde ihtiyaç var. Yani başka bir şeye değil. Bununla ilgili şunu söyleyebilirim yani Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki bu konuda çalışan politikacılarla da görüşüyorum. İyi Parti'yle de bir görüşme yaptım. Saadet Partisi İstanbul İl Başkanlığı çağırıldı. İşte yoksullukla ilgili konuştuk. Mesela İyi Parti'nin temel gelikle ilgili bir çalışması var. Cumhuriyet Halk Partisinin ayrı sosyal destek sigortasıyla ilgili bir çalışması var. Yine İyi Parti'nin bu beslenme programlarıyla ilgili bir çalışması var, okullardaki beslenme programlarıyla ilgili. Mesela konuşurken onlarla şöyle temel gelir meselesinde şöyle hep şöyle bir algı var. Buradan da söylemek isterim. Temel gelir hayata geçtiği zaman insanlar çalışmaz, gitmezler falan özellikle güvencesiz insanlar. Ben tam tersini düşünüyorum. Çünkü örneğin bir örnek vereyim.

İşte güvencesiz ya da sokakta çalışan biri işte fabrikadan işte işçi olarak çağırıyorlar. Çok ağır koşullarda 12-13-14 saat falan çalışma, işte asgari ücret. Diyor ki; “Gittim, sigortalı oldum.” Hemen anında sosyal yardımlar kesiliyor sigortalı olur olmaz. Bu sosyal yardımları da çok kafamızda büyütmeylem. İşte çocuk parası 35-40 lira, 300 lira falan her neyse o kesiliyor birdenbire. Birkaç ay sonra patron işten çıkartıyor onu. Bir şekilde diyor ki; “Çık!” İki ay çalıştın, iki ay sigortalı yaptın. Şimdi çıkartıldıktan sonra tekrar o sosyal yardımlara başvurması için ne kadar süre geçiyor biliyor musunuz? 6 ay. Yani güvencesiz ve hiçbir geliri olmayan bir insan için o 6 ayın 4-5 ayı aç, açlıkla mücadele etmesi demektir aslında. Böyle bir korkuda var aynı zamanda oysa sabit gelir, bir temel gelir olsa o fabrikada herhangi bir işte çalıştığı zaman bilecek ki bu adam beni attığı zaman buradaki gelirim benim kesilmeyecek. Ne yapacak? Benim o çocuğum daha iyi bir okula gidebilir, daha iyi giyinebilir bu aldığı parayla. Ve bence yurtdışında Kanada’da sonuçlarda da gördüğümüz gibi insanlar aslında daha fazla çalışmaya ve daha iyi koşullarda yaşayacaklarını düşünüyor. Bu anlamda da önemli temel gelir.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler. Bu son söyledikleriniz Türkiye’deki Suriyelilerle ilgili bir uygulamayı hatırlattı. Orada da Kızılay Kartları var, ama iş buldukları zaman o kartı kaybediyorlar ve bir daha alamıyorlar. Bugün tabii göçmenlere hiç sıra gelmedi. Bu eşitsizlikler o kadar çok katmanlı ki Türkiye’de! Çok fazla soru var, ama maalesef konuşmacılarımızı daha fazla yormak istemiyorum. Ama soru soranların, katkıda bulunanların en azından isimlerini söylemek istiyorum; Seyhun Altunbay Hoca’mız, Nuran Belet, Semih Bilgiç, Erdem Şahin, Mehmet Can Bey’le Sina Bedri Güneş, Alparslan Çobanoğlu, Elif Altun, Çiğdem Asarkaya, Zeynep Başak biz bu soruları not ediyoruz. Bu panellerin sonunda belki bunların çözümlemesini yapıp yayınlamak veya buradan başka bir etkinlik düzenlemek söz konusu olabilir. O yüzden bu sorularda bizim için kayıp olmuyor. Mutlaka bir şekilde değerlendireceğiz. Hepinize çok teşekkürler katkılarınız için dinleyicilere söylüyorum bunu ama daha önce bunu konuşmacılarımıza bir pazartesi akşamınızı bize ayırdınız. Dediğim gibi çok katmanlı, çok boyutlu bir konu. Ne kadarını ele alabildiysek bence yine de bir adım atmış olduk. Bayağı canlı bir tartışma oldu aslında hâlâ sohbet kutusu devam ediyor. Onları da not alıyoruz. Umarım belki bunun bir devamı olabilir. Bir her ay devamlı toplanıp konuşuyoruz ama belli ki yoksulluk ve eşitsizlik belki bir panel daha en azından konuşmamız gereken bir konu. Tekrar çok teşekkür ederim konuşmacılarımıza ve umarım başka şekillerde tekrar bir araya geliriz. Hepinize iyi akşamlar, çok sağ olun.

Dinleyici: Çok teşekkürler, iyi akşamlar.

*** Video burada sona eriyor. ***